

Hasznos lenne a bejelentett nyomdák és sokszorosítók számának, munkájának időnkénti ellenőrzése. Mindezekhez még kívánatos lenne, hogy az egyes intézmények fontosnak tartásuk saját kiadványaik publikálását és több felelősséget érezzenek azoknak a szakkönyvtárakhoz történő eljuttatása kérdésében.

O. UJFALUSY Olga

025.1

A VÁLLALATI MŰSZAKI KÖNYVTÁRAK NÉHÁNY NYILVÁNTARTÁSI-PÉNZÜGYI KÉRDÉSÉRŐL

Annak a felismerésnek nyomán, hogy a műszaki fejlesztés előirányzott üteme, a termelékenység emelkedésének biztosítása nem képzelhető el fejlett dokumentációs és műszaki-könyvtári hálózat nélkül, ugrásszerűen emelkedett, és emelkedik a vállalati műszaki könyvtárak kezelésében lévő könyvtári anyag értéke. Nem szorul bővebb bizonyításra, hogy ennek az állománynak nyilvántartását gondosan és pontosan kell megszervezni, egyrészt azért, mert a társadalmi tulajdon egészében nem túlságosan jelentős, de mégis nagyértékű részét képviseli, másrészt azért, mert a könyvtárak állományában gyakran pótolhatatlan vagy nehezen pótolható egységeket találhatunk.

E követelményeknek megfelelően a könyvtári munka szabványai és az idevonatkozó jogszabályok számos előírást tartalmaznak a könyvtárak állományának nyilvántartásával kapcsolatban. Nyilván a gyorsítómű fejlődés következménye, hogy ezen a területen mégis találunk "fehér foltokat", helyesebben szólva zavarosságuk miatt inkább szürke foltokat. A következőkben ezek közül szeretnénk két problémakört alaposabban megvizsgálni, azzal a korántsem rejtett céllal, hogy ráirányítsuk az illetékesek figyelmét e kérdések halaszthatatlan rendezésének szükségességére.

A könyveken és folyóiratokon kívüli állomány értékbeni nyilvántartása

Vállalati műszaki könyvtárainkban egyre inkább megfigyelhető az a folyamat, hogy a könyvtári állomány értékének súlypontja a könyvekről áttolódik az egyéb dokumentum-típusok felé. Mindez természetes

és helyes velejárója annak az általános törekvésnek, amely közelebb akarja hozni a műszaki könyvtárakat a termelés és a kutatás soronlevő elméleti és gyakorlati feladataihoz. Ugyanakkor azonban, amikor ezt megállapítjuk, arról is szólni kell, hogy ezeknek a dokumentum-típusoknak nyilvántartási rendszere - különösen az értékben, forintban történő nyilvántartásé - nem kielégítő. Ennek okai is világosak: a szabványok, így különösen a leltározásról szóló szabvány előírásai könyvekre készültek, tehát nem vehették, és nem is vették figyelembe az egyéb könyvtári anyagok sajátosságait. Viszonylag a legkielégítőbb még a helyzet a folyóiratoknál - bár itt is vannak nyitott kérdések - de ezek nyilvántartása országosan mégis többé-kevésbé egységesnek mondható.

Egészen más a helyzet a fordításoknál, szabadalmi leírásoknál, prospektusoknál, fotokópiáknál, mikrofilmeknél és egyéb dokumentum-fajtáknál. Nem teljesen rendezettek itt a könyvtári módszertani előírások a katalógizálással, leltározással és egyéb kérdésekkel kapcsolatban sem. E szorosan vett könyvtár-szakmai feladatokat azonban a rátermettebb, ill. képzetesebb műszaki könyvtárosok sikerültebben vagy kevésbé sikerülten, de megoldják. Ami azonban az értékbeni nyilvántartást illeti, itt a legtöbb könyvtáros tanácstalanul áll a jelenleg megoldhatatlannak látszó probléma előtt. Mivel ezeknek az említett anyagoknak számszerű többségét a fordítások teszik ki, az alábbiakban ezeken keresztül vizsgáljuk a kérdést azzal, hogy jórészt ugyanezek a kérdések merülnek fel a többi említett dokumentum-féleségnél is.

A "TÉNYLEGES BESZERZÉSI ÉRTÉK" KÉRDÉSEI

A hivatalos előírások szerint a könyvtár állományát a tényleges bekerülési értéken, vagyis az illető egységért kifizetett összegnek megfelelő értéken kell nyilvántartani. Ez első látásra világos és egyértelmű szabálynak tűnik. A könyvtári gyakorlatot ismerő könyvtáros azonban jól tudja, hogy e szabály betű szerinti pontos végrehajtása egészen különös eredményekre vezetne. A külső szervek által végzett fordítások ára ugyanis köztudomás szerint igen magas. Ez még egymagában nem lenne baj - bár egyes esetekben igen furcsa következményekre vezetne, így pl. egy 30 oldalas fordítás elvesztése esetén a könyvtári szabályok merev alkalmazása és a háromszoros érték megtérítése révén a boldogtalan olvasó poton 1665,- Ft-ot fizethetne hanyagságának díjaként, de még egyszeres térítés esetén is 555,- Ft-ot kellene befizetnie - a nagyobb probléma mégis az, hogy a beszerzett fordítások értéke ingadozó. Ezt nem csak az az egyébként is tarthatatlan helyzet okozza, hogy a különböző fordítást végző szervezetek a legkülönbözőbb árakat számlázzák ugyanazért a munkáért, hanem elsősorban az, hogy az eredeti fordítások és fordításmások ára között széles szakadék van. Az eredeti fordítások ára a fordításmások árának hatszorosa. Világos mindezek után, hogy az a könyvtáros, aki a rendelkezéseknek megfelelően tényleges beszerzési áron értékeli a fordításokat a leltárba való felvétel alkalmával, az igen rövid idő alatt áthatolhatatlan dzsungelt teremtet, és egészen lehetetlen helyzeteket idézhet elő.

A HÁZON BELÜL KÉSZÜLŐ ÉS CSEREKÉNT VAGY AJÁNDÉKBA KAPOTT FORDÍTÁSOK

Ujabb problémát jelentenek az üzem, ill. a műszaki könyvtár hata-
táskörében készülő belső fordítások. Ezekért a vállalat egyes esetek-
ben tiszteletdíjat fizet az állományon kívüliek béralapjának terhére,
más esetekben viszont a fordítást olyan személy végzi, akinek a for-
dítás munkaköri kötelessége /pl. a műszaki könyvtáros/. Az előbbi e-
setben még csak beszélhetünk tényleges beszerzési értékről - bár ez
természetesen eltér a külső szervnél megrendelt fordítások tényleges
beszerzési értékétől - az utóbbi esetben azonban ilyen érték nincs.
Semmiféle hivatalos utbaigazítást sem találunk arra nézve, hogy az i-
lyen fordításokat vajon milyen értékkel vegyük nyilvántartásba.

Hasonló probléma vetődik fel az ajándékba vagy cserébe kapott
fordításoknál, helyesebben általában inkább fordításmásolatoknál is.
Tényleges beszerzési értéként itt legfeljebb az ajándékozó vagy a
cserepartner által közölt érték jöhetne tekintetbe, ami nyilván fo-
kozna a különböző értékelések miatt amugyis fennálló bonyodalmakat.
A csere esetében lehetséges lenne a cserébe kapott fordítás értéké-
nek a cserébe adott fordítás értékével azonos összegben történő meg-
állapítása is, ami ismét bonyodalmakra vezetne, mivel az adott és ka-
pott oldalszám általában korántsem egyenlő.

A MÁSODPÉLDÁNYOK

Gyakran előfordul - különösen belső fordításoknál, de házilag
készített másolatoknál is -, hogy egy fordításból több példány áll
rendelkezésre. Általában ezeknek a másodpéldányoknak nyilvántartásá-
ra nincs kialakult egységes gyakorlat, értékeni nyilvántartásuk pe-
dig további bonyodalmakat jelent, hiszen rendszerint szabályszerűen
leltározva sincsenek, és kezelésük nem olyan kötött, mint az egyetlen
példányoké, így értékelésük sem lehet az előbbiekével azonos.

JAVASLAT A PROBLÉMA MEGOLDÁSÁRA

Ugy hisszük, hogy az eddig elmondottakból kitűnik: a jelenlegi
rendezetlen helyzet tarthatatlan. Ugyanezeket a problémákat elmond-
hattuk volna a korábbiakban már említett, könyveken, folyóiratokon
és fordításokon kívüli egyéb dokumentum-féleségekkel kapcsolatban is.
A megoldás nyilvánvalóan csak két irányban lehetséges:

- a/ vagy nem tartjuk nyilván értékben, csupán darabszám és
oldalszám szerint fordításainkat,
- b/ vagy pedig országos érvénnyel meg kell állapítani a beszer-
zési értéktől függetlenül egy oldalankénti nyilvántartási
egységárat, amely egyaránt vonatkozik minden fordításra, te-
kintet nélkül "származására".

Az a/ alatti megoldást nem tartjuk helyesnek, mivel a fordítások

értéke olyan számottevő, hogy azoknak csupán mennyiségben történő nyilvántartása nem felelne meg a társadalmi tulajdon védelmével kapcsolatos követelményeknek. Feltétlenül és kizárólagosan amellett vagyunk, hogy állapítsák meg a fordítások

országosan egységes, oldalankénti nyilvántartási árát,

aminek használatát aztán kötelezővé tennék. Nincs akadálya annak, hogy ezt az árat az eredeti nyelv esetleges ritkasága, ill. a szöveg különleges tartalma szerint differenciálják, bár a magam részéről ezt nem tartom szükségesnek.

A javasolt módszer ellen felvethető, hogy szemben áll azzal az elvvel, hogy a könyvtár állományát tényleges értékén kell nyilvántartani. Ezzel kapcsolatban azonban ismételtén a fordításmásolatokra, helyesebben az azonos cikk fordításának és fordításmásolatának értékelésére utalunk. Különösebb közgazdaságtani elmélyülés nélkül is világos, hogy az értékelmélet alkalmazására ez a terület nem a legmegfelelőbb, de ha ragaszkodunk is hozzá, akkor is nyilvánvalóvá válik az érték megállapításának labilitása, hiszen a fordítás elkészültekor még nem állapítható meg, hány példány lesz a fordító munkájának végleges eredménye, az pedig nyilvánvaló, hogy közgazdaságilag is helytelen felfogás az, amely szerint a fordításmásolat "értékét" kizárólag a gépirői munka alkotja, a fordítói munka pedig teljes egészében a fordítás értékében testesül meg. Mindezzel nem a tényleges számlázás rendszerét akarjuk bírálni, csupán válasznak szántuk az esetleges olyan ellenvetésekre, amelyek a nyilvántartási árak egységesítése ellen merülhetnének fel.

A vállalati számvitel szempontjából szintén nem jelentene problémát az egységes értéken /könyvviteli nyelven: elszámoló áron/ történő nyilvántartás, annál is inkább, mert az értékkönyvelés a fordításokra fordított összegeket amúgyis költségként számolja el, fordítás-készletértéket tehát egyáltalán nem tart nyilván.

Értelemszerűen hasonló rendezést tartanánk a leghelyesebbnek az említett többi dokumentum-típusnál is, a prospektusok kivételével, ahol értékbeni nyilvántartást nem tartunk indokoltnak, annál is inkább, mivel ezek zömmel ingyen érkeznek a vállalatokhoz. Ez vonatkozik a fordítások másodpéldányaira is.

Összefoglalva a problémát: A könyveken és folyóiratokon kívüli dokumentum-típusok nyilvántartási árai rendezetlenek. A jelenlegi zavaros helyzet tarthatatlan. A legcélszerűbb megoldásnak az egységes oldalankénti nyilvántartási ár megállapítása és kötelezővé tétele látszik.

A műszaki könyvtárak könyvállományának nyilvántartása a vállalati szintetikus /forgalmi/ könyvelésben

Ez a másik probléma, amivel e helyen foglalkozunk, kevésbé könyvtárosi, mint inkább könyvelői problémát érint, ezért rövidebben is végezhetünk vele. Lényege a következő:

A jelenlegi helyzet szerint a műszaki könyvekre, helyesebben a műszaki könyvtár részére beszerzett könyvekre fordított összegeket a vállalatok könyvelőseinek túlnyomó többsége költségként könyveli el. Ez azt jelenti, hogy a vállalat által beszerzett többi árucikkkel szemben a könyvekről nincs olyan könyvviteli számla, amelynek egyenlege kimutatná azt az értéket, amit a vállalat tulajdonában lévő könyvek képviselnek. Ha ilyen mégis van, azt csak az időszakonként végrehajtott leltározás /állományellenőrzés/ alapján nyilvántartási számlaként fektetik fel.

Közérthetőbb nyelvre lefordítva ez azt jelenti, hogy a vállalat könyvelésében nincs olyan számla, amelynek egyenlegével a műszaki könyvtár leltárkönyvének mindenkori végösszege meg kellene, hogy egyezzen. Az ebből adódó helyzet világos: tételes, beérkező könyvkereskedői számlánkénti ellenőrzés nélkül - ilyen pedig általában nincs - a vállalat semmi biztosítékkal sem rendelkezik arra nézve, hogy a könyvtáros valóban bevételezi-e a kifizetett kereskedelmi számlán szereplő összeget képviselő könyveket. Ez pedig súlyos csorbát jelent a társadalmi tulajdon megőrzésének és nyilvántartásának fő elvei terén. Indokolható és helyes ez az eljárás a fordításoknál és az előző fejezetben érintett dokumentum-típusoknál, mivel ezek kevésbé "kapósak". A könyveknél azonban más a helyzet, és anélkül, hogy rosszhiszemiek lennének könyvtáros-kollégáinkkal szemben, ezt a megoldást nem tartjuk kielégítőnek.

Javasoljuk, hogy a vállalati könyvelősegek a könyvekért és a maradó értéket jelentő /bekötésre kerülő/ folyóiratokért kifizetett értéket ne számolják el költségként, hanem könyveljék egy készletszámla jellegű könyvviteli számlára, amelynek egyenlege ez esetben megfelel a könyvtárban ténylegesen meglévő könyv- és folyóiratállomány értékének, és a leltárkönyvvel való egyeztetésére mindenkor van lehetőség. Ez a megoldás nem jelent munkatöbbletet sem a könyvtáros, sem a könyvelők részére, és mégis kizárja a könyvek bevételezésének szándékos elmulasztásával elkövethető visszaélések lehetőségét.

A nyilvántartásnak még számos nyitott és tisztázandó kérdése van. Ugy véljük azonban, hogy ezuttal ennyi is elég lesz, és reméljük, hogy az első probléma vonatkozásában a hálózati központ saját hatáskörében, a második probléma vonatkozásában pedig az illetékes pénzügyi-számviteli szervek közbejöttével megnyugtatóan rendezi a vázolt hiányosságokat.

VAJDA Erik